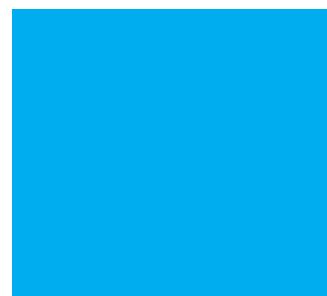
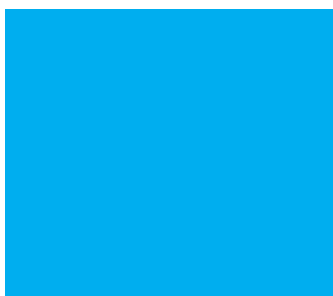

Els tipus de text

Francesca Nicolau Fuster

Palma de Mallorca (1954). Llicenciada en Filologia Catalana i Psicologia per la Universitat de Barcelona, és professora de Llengua i Literatura Catalanes a l'IES Ernest Lluch. Ha estat consultora de la Universitat Oberta de Catalunya i ha elaborat materials per a aquesta universitat, de la qual actualment és col·laboradora. És autora, juntament amb M. Josep Cuenca, del llibre *Pensar, organitzar, escriure* de l'editorial UOC.

Objectius i continguts

L'objectiu d'aquesta col·lecció és elaborar un conjunt d'estats de la qüestió, en forma d'articles, sobre els temes de l'àrea de llengua i literatura catalanes que tenen una especial rellevància amb vista al seu ensenyament. Els articles s'ordenen en dues sèries, una de llengua i l'altra de literatura, i en cada una s'agrupen en tres apartats (tema general, tema monogràfic i tema aplicat).

Els tipus de text

Francesca Nicolau Fuster

Resum

Per arribar al coneixement de la realitat o de qualsevol fenomen que s'hi relacioni, sembla que els humans tinguem la necessitat de descompondre i comparar, mitjançant l'observació de diferències i semblances, tot allò que pretenem esbrinar. Aquest procediment d'anàlisi també és inherent a l'estudi del llenguatge i, per tant, no ens ha d'estranyar que, en la reflexió més antiga sobre l'elaboració del discurs, la de la retòrica clàssica, aparegués la primera classificació dels discursos no literaris.

Aristòtil distingeix tres gèneres discursius segons l'auditori i el tema de què es tracta: el judicial, el deliberatiu i el demostratiu. Tanmateix, aquesta divisió inicial, a partir de l'Edat Mitjana, queda abandonada i els gèneres es desplacen a la literatura. No és fins a l'últim quart del segle xx que es reprèn l'interès per l'activitat comunicativa, per l'ús del llenguatge i sorgeixen noves disciplines preocupades per disposar d'una classificació dels tipus de text o dels discursos que permetin comprendre les pràctiques comunicatives.

Des d'aleshores, s'han anat succeint diverses propostes de classificació motivades pels diferents enfocaments sobre el discurs, el text i la diversitat discursiva. Segons l'orientació, alguns autors parlen de tipus i presenten tipologies, d'altres parlen de gèneres i uns altres de registres. Tot i les iniciatives per delimitar l'abast de cada una de les denominacions, encara no s'ha arribat a cap classificació definitiva.

Malgrat tot, són molts els lingüistes que han optat per precisar i integrar cada una de les perspectives i consideren que, registres, gèneres i tipus són conceptes no excloents, que ens permeten enriquir el judici sobre la complexitat discursiva.

Índex

- 1.** La classificació dels textos: de la Grècia clàssica a l'actualitat
 - 1.1 La retòrica
 - 1.2 La lingüística del text, l'anàlisi del discurs i la pragmàtica
- 2.** Els gèneres del discurs
- 3.** Els tipus de text
 - 3.1 Les tipologies textuais
 - 3.2 Les seqüències textuais

La classificació dels textos: de la Grècia clàssica a l'actualitat

La llengua no és una unitat abstracta, homogènia o monolítica, sinó que està configurada per una enorme diversitat interna. Ofereix un conjunt de possibilitats que les persones utilitzem per construir peces coherents i apropiades a cada situació comunicativa, que es concreten en una determinada varietat de text o de discurs. Al llarg de la història, s'han anat succeint distintes reflexions sobre la diversitat discursiva. Han anat estretament lligades a l'estudi del text o del discurs i han desembocat en diferents propostes de classificació que han influït en la visió que tenim de la pràctica discursiva.

1.1 La retòrica

La idea d'establir una classificació dels diversos tipus de textos o de discursos no és nova sinó que es remunta als inicis de la nostra civilització. Parteix de la necessitat que tenim els humans d'analitzar la realitat mitjançant l'observació de les diferències i semblances de tot allò que ens envolta, com si només fos possible apropar-nos a la globalitat a través de la compartimentació i del contrast. No ens ha de sorprendre, doncs, que trobem, segons tots els autors, la primera classificació del gènere discursiu no literari en la Grècia clàssica, en la retòrica, la disciplina dedicada a l'elaboració del discurs.

La retòrica neix amb la finalitat de persuadir en àmbits públics i constitueix una primera aproximació a l'estudi del discurs. Recull un conjunt de tècniques per influir en les conductes de l'audiència que comprenen cinc operacions discursives: *inventio*, *dispositio*, *elocutio*, *memoria* i *actio*. La *inventio* consisteix en la

recerca de proves per convèncer l'auditori. La *dispositio* tracta de l'ordenació de les parts del discurs, similars avui dia a la introducció, la narració o l'exposició, l'argumentació, la refutació i la conclusió. L'*elocutio*, que inclou les figures retòriques, es basa en l'elecció de les paraules adients per expressar l'argument. La *memoria* incorpora els procediments per a la retenció dels discursos orals i l'*actio* es refereix a l'entonació o la dicció. Aquestes cinc operacions i les tècniques que comporten han influït en les disciplines que s'ocupen dels processos de construcció dels discursos en l'actualitat.

De tota manera, és Aristòtil qui formula la primera classificació dels discursos en gèneres. En la *Retòrica* estudia el llenguatge en situació i té en compte el que parla, a qui es parla i allò de què es parla, i considera que els discursos responen a unes circumstàncies i a una finalitat que determinen la resta d'elements. Així, segons l'auditori i el tema de què es tracta distingeix tres gèneres discursius: el *judicial*, el *deliberatiu* i l'*epidíctic* o *demonstratiu*. El *judicial* s'orienta a la defensa o l'acusació de fets del passat, el *deliberatiu* consisteix a trobar acords o aconsellar sobre fets del futur i el *demonstratiu* es dedica a l'elogi o la censura de fets del present. La idea de lligar els gèneres a la funció que exerceixen en la societat, pròxima als principis pragmàtics actuals ja que fa intervenir els factors del context que envolten el discurs, continua vigent avui dia.

Durant l'Edat Mitjana, la retòrica queda circumscrita als àmbits religiosos i jurídics, i els gèneres es desplacen a la literatura en la línia de la *República* de Plató i la *Poètica* d'Aristòtil. Així, es van classificar a partir de quatre variables: la prosa verbal (prosa o metre), la forma de presentació (narrativa, dramàtica o mixta), el grau de realitat de la narració (història, faula i argument) i els sentiments expressats (tragèdia, comèdia i sàtira). Amb aquesta perspectiva, l'orientació de la retòrica canvia i si abans havia estat concebuda com un instrument per a la pràctica discursiva, en endavant esdevindrà una matèria d'anàlisi, classificació i crítica dels textos literaris (Calsamiglia i Tusón, 1999). Des d'aleshores, quedaren fixats, a grans trets, els gèneres literaris majors: el líric poètic, l'èpic narratiu i el dramàtic teatral. Amb el temps, calgué incloure'n un de nou, el didàctic assagístic, basat en el model de Montaigne.

D'aquesta manera, veiem com els gèneres queden limitats a la literatura i, en els segles posteriors, es perd l'interès pel discurs en general. S'estudia, d'una banda, la literatura, i de l'altra, la gramàtica, centrada en la paraula i l'oració i, més endavant, també la fonètica. A principis del segle xx, malgrat el naixement de la lingüística com a ciència independent amb l'estructuralisme, i del sorgiment posterior del generativisme cap als anys 60, les ciències del llenguatge segueixen allunyades de les pràctiques discursives.

1.2 La lingüística del text, l'anàlisi del discurs i la pragmàtica

Cap als anys 70 del segle xx es comencen a posar en dubte les anàlisis lingüístiques, influïdes pel generativisme, limitades a l'oració i la sintaxi. Apareixen no-

ves disciplines interessades per l'ús del llenguatge, per l'activitat comunicativa, que ultrapassen el camp de l'oració, com la lingüística del text, l'anàlisi del discurs o la pragmàtica. Incorporen aportacions de la psicolingüística, la sociologia, l'antropologia o altres ciències i consideren que no es poden entendre els fenòmens comunicatius si només es té en compte l'oració. Es fonamenten en la idea que cal lligar el discurs al seu context de producció i recepció. Com a conseqüència d'aquests nous enfocaments, es veu la conveniència de disposar d'una classificació del tipus de textos o dels discursos que permetin comprendre les pràctiques comunicatives.

Des de la lingüística del text, al llarg dels anys 70, 80 i 90, es fan diverses propostes de tipologies textuais, de **tipus de text**, però no se n'acaba d'acceptar cap com a definitiva. Des d'altres àmbits també es parla de **gèneres i registres**. Tot plegat provoca una varietat de criteris d'agrupació que fan difícil parlar d'una única classificació per explicar la diversitat discursiva. La disparitat de punts de vista es pot atribuir als diferents enfocaments de les disciplines implicades, a la dificultat per delimitar-ne l'abast o a les distintes concepcions sobre el seu objecte primordial d'estudi: el *text* i el *discurs*.

Pel que fa a les disciplines, si deixem de banda la pragmàtica, que s'ha consolidat com l'estudi dels fenòmens lingüístics en relació amb el context, és difícil establir una distinció clara entre l'anàlisi del discurs i la lingüística del text. A vegades es distingeixen per qüestions de grau o de matís, per l'objecte d'estudi o la perspectiva d'anàlisi i d'altres, fins i tot, per les tradicions pròpies de cada país. Des de l'àrea anglosaxona, es considera la lingüística del text com una disciplina d'origen centroeuropeu (Petöfi, Beaugrande, Dressler, Weinrich, Isenberg, Van Dijk...), centrada en el text com a producte lingüístic, més aviat escrit. Des de l'escola francòfona es veu com una disciplina auxiliar de l'anàlisi del discurs, de manera que un mateix autor pot alternar les dues perspectives segons quin sigui l'objecte dels treballs. Bernárdez, l'autor espanyol més significatiu de la lingüística del text, molt influït per l'escola alemanya, la situa molt a prop de la lingüística cognitiva i la defineix com l'estudi del text com a producte de l'ús lingüístic, no tan sols determinat per les oracions que el formen sinó per la pragmàtica (el context en què es produeix) i la semàntica (el contingut del text).

Quant a l'anàlisi del discurs, també n'existeixen matisos segons l'escola. En general, se'n parla com de la disciplina que estudia l'ús del llenguatge en situacions socials determinades. En els seus orígens, sobretot en els països anglosaxons, s'identificava amb l'estudi de la conversa. Parteix de la lingüística funcional o sistèmica de Halliday, basada en la situació de producció i en la funció comunicativa. Maingueneau, des de l'escola de Ginebra, l'entén com la disciplina encarregada de pensar el dispositiu que enllaça una organització textual i una situació social determinada. Altres autors la conceben com "l'estudi de l'ús real del llenguatge fet per interlocutors reals en situacions reals", i rep enfocaments diversos com l'anàlisi de la conversa, l'etnografia de la comunicació o la sociologia interactiva (Van Dijk, Schiffrin). Avui dia, hi trobem estudis pròxims a la sociologia, la psicologia, la lingüística o l'antropologia.

A més de les diverses perspectives de les disciplines implicades, també les diferents concepcions dels termes **text i discurs** han influït en els diversos apropaments a la classificació dels textos i dels discursos. Per alguns autors, com Bernárdez, els mots *text* i *discurs* són sinònims i s'utilitzen indistintament amb el sentit de producte d'una activitat comunicativa, relacionat amb el context de producció i estructurat per unes regles pròpies que el configuren com a unitat. Adam i l'escola de Ginebra distingeixen *text* i *discurs*: el discurs tindria un abast més ampli que el text i inclouria el text i el seu context. Brown i Yule, autors d'un dels manuals anglosaxons més destacats d'anàlisi del discurs, també estableixen diferències entre els dos termes i defineixen el text com a producte i el discurs com a procés.

Tots aquests factors han contribuït a la disparitat d'anàlisis sobre la diversitat discursiva, de manera que podem trobar classificacions diferents segons la disciplina, la perspectiva d'anàlisi o la tradició pròpia de cada escola o país. En general, l'anàlisi del discurs de tradició anglosaxona, centra el seu interès en els *gèneres*. En canvi, els *tipus de text* i els intents de classificacions formals en tipologies s'han situat en l'àmbit de la lingüística del text i més aviat en la tradició europea continental. Tot i així, també trobem tipologies de tradició americana com la de Biber, molt respectat pels seus estudis sobre variació lingüística i lingüística computacional, o les de Longacre, de l'escola tagmèmica, de tendència estructuralista. L'agrupament en *registres*, de procedència anglosaxona, té el seu origen en la lingüística funcional o sistèmica de Halliday, fou difós per Ferguson, reformulat per Gregory i Carrol i s'ha anat modificant i perfilant amb altres aportacions posteriors com les de Biber o el mateix Ferguson. S'ha consolidat dins dels estudis de la sociolingüística i de la pragmàtica com una varietat lingüística lligada a la situació.

A casa nostra, Castellà (2004), en un esforç d'aclariment, recull la proposta de Payrató del 1998 que delimita els tres termes. Segons l'autor, el *registre* és una modalitat lingüística (de la *llengua*) enquadrada en els usos, en la situació. Els *tipus de text* es poden concebre com a abstraccions que contempen factors exclusivament lingüístics o, com s'anomenen en altres àmbits, criteris interns, no dependents del seu entorn sociocultural. Per acabar, *els gèneres* representarien abstraccions socioculturals, és a dir, classes de *fets de parla* típics d'una comunitat.

Atès que en la nostra tradició se sol incloure l'estudi dels registres en altres àrees, en els següents apartats centrarem l'exposició en els gèneres i en els tipus de text com a agrupaments complementaris per abordar la diversitat discursiva.

El concepte de *gènere* prové dels estudis literaris, més concretament, dels gèneres literaris de l'Edat Mitjana, que tenien com a precedents la retòrica i la poètica clàssiques. Però no fou fins a la segona meitat del segle xx que s'estén el concepte a altres tipus de textos. El primer que aplica aquesta concepció és el lingüista rus Bakhtín en un estudi dels anys 50, que no fou publicat fins al 1979. L'autor relaciona els gèneres discursius amb les esferes de l'activitat social de cada comunitat de parlants. Una funció determinada i unes condicions determinades, específiques per a cada esfera de la comunicació, condueixen a uns gèneres determinats. El tema, l'estructura interna, l'estil funcional o registre i una relativa estabilitat configuren cadascun dels gèneres. Segons aquest lingüista, les persones, en el moment de parlar, seleccionem els enunciats segons el gènere i els destinataris de l'acte comunicatiu. Quan aprenem una llengua, a més d'aprendre els elements gramaticals, també aprenem a utilitzar i reconèixer els gèneres lligats a cada esfera de l'activitat comunicativa. Aclareix, però, que la capacitat d'utilitzar el gènere més adequat a cada activitat comunicativa dependrà de l'experiència de cada parlant.

Els plantejaments de Bakhtín han tingut una gran influència en la noció actual dels gèneres, i molts dels seus principis encara continuen vigents. Pel que fa a les aportacions posteriors, cal fer esment a algunes propostes que han repercutit de manera diversa en els camps de l'anàlisi del discurs, l'ensenyament o la traducció.

Per a Swales, molt reconegut en l'àrea anglosaxona pels seus treballs dels 90 sobre l'ensenyament de l'anglès acadèmic, els gèneres són esdeveniments comu-

nicatius que responen a un conjunt de propòsits o intencions comunicatives compartits pels membres d'una comunitat discursiva. A més del propòsit, els gèneres presenten semblances en l'estructura, el contingut, l'estil i els destinataris. Biber, el 1988, introdueix la distinció entre gèneres i tipus de text. Malgrat que posteriorment substituirà el terme del gènere pel de registre, considera que els gèneres responen a influències culturals i a criteris externs, mentre que els tipus de text corresponen a agrupaments de textos basats en criteris lingüístics.

En un treball del 1995, els sociòlegs Günthner i Knoblauch exposen que els gèneres són solucions complexes, històricament i culturalment establertes i premodelades per a problemes comunicatius recurrents. S'oposen a altres manifestacions verbals més simples i espontànies, i faciliten la comunicació i la transmissió de coneixements. Posen de relleu, per tant, el seu caràcter de patró comunicatiu, de convenció fixada per la història i per la cultura. Qualsevol procés comunicatiu que sigui important per a un grup social desenvoluparà unes convencions i unes rutines que esdevindran més o menys estables. Malgrat tot, els gèneres no són estàtics, sinó que evolucionen en funció dels canvis socials i històrics.

Des de la perspectiva de l'anàlisi del discurs francòfon, el 1996, Maingueneau parla dels gèneres com a dispositius socialment i històricament definits que, per influència de la pragmàtica, es perceben com a activitats més o menys ritualitzades i subjectes a unes regles dependents dels interlocutors, la situació d'enunciació, el canal, el tema, etc. Estima que el discurs és copsat com una activitat lligada a un gènere, a una institució discursiva.

Adam, el 1999, concep els gèneres com a organitzacions globals i complexes d'alt nivell, que incorporen un text, sempre singular, a una família de textos. Inclou la dimensió *institucional* de les pràctiques discursives de Maingueneau, i recull idees de Bronckart per acostar-les al plantejament de Bakhtín. Des d'aquest punt de vista, considera que les formacions socials, segons els seus objectius i interessos, elaboren diferents classes o *famílies* de textos que presenten característiques prou estables per ser qualificades de gèneres. Els gèneres estan disponibles com a models indexats per a les generacions contemporànies i posteriors, de manera que qualsevol text es construeix necessàriament sota el model d'un gènere. A partir de les reflexions del grup de Bakhtín, Adam formula les tres hipòtesis següents:

- Els gèneres són d'una diversitat infinita, perquè evolucionen i poden desaparèixer amb les formacions socials a les quals van associades.
- El caràcter fixat dels gèneres, tot i la variació, és indispensable per a la interacció verbal.
- Els gèneres influeixen en tots els nivells de la textualització, és a dir, en el tema, en l'estil i en la composició.

Els gèneres es poden assimilar al que Isenberg anomenava *classe de text* en contraposició a *tipus de text*. Les classes de text correspondrien a la noció, més aviat vaga, de qualsevol forma de text caracteritzat per unes propietats no vàlides per a tots els textos, i que s'anomenen en el llenguatge col·loquial diàleg,

descripció, instrucció, conversa, decret, esquela, etc. Els tipus de text designarien el concepte teòric d'una forma específica de text, descrit i definit dins del marc d'una tipologia textual.

Tot i que alguns autors usen de forma indistinta els termes *gèneres* i *tipus de text*, com Stubbs, o parlen de *tipus* per referir-se a textos que han estat classificats com a gèneres per altres investigadors, com Beaugrande, hi ha un cert consens en la fixació del concepte de gènere. Barbara Johnstone, en un manual d'anàlisi del discurs publicat el 2008, exposa que són formes verbals recurrents associades a uns propòsits o una activitat recurrent. En són exemples les notes d'agraïment, el resum d'una conferència, un currículum, una carta formal, una conversa informal, un text legal, una memòria d'una recerca, una consulta mèdica... A més, detalla que en la descripció d'un gènere cal analitzar la forma del text, el context en què es produeix, les activitats i els coneixements necessaris per produir-lo, i la interacció entre les convencions i la creació del nou text.

Veiem, doncs, que es consideren gèneres tant els textos lligats a la vida quotidiana (una invitació de casament, una postal), com els que estan vinculats a una activitat professional (informes, formularis, ponències) i, en general, corresponen a formes verbals que es defineixen pels trets següents:

- Presenten una forma discursiva estereotipada, més o menys fixada per l'ús.
- Responen a un mateix propòsit o situació comunicativa.
- Són el resultat de l'activitat comunicativa d'una comunitat de parlants i s'han format a partir d'una història i una cultura comuna.
- Es reconeixen per la seva forma externa i pel context en què es produeixen.
- Constitueixen una llista oberta i evolucionen segons les necessitats comunicatives de cada comunitat, de manera que alguns poden desaparèixer i se'n poden crear de nous.
- Tenen característiques discursives i lingüístiques que poden canviar segons la cultura.

Si prenem com a exemple les receptes de cuina, notarem que des del punt de vista discursiu tenen trets comuns (s'hi enumeren els ingredients, s'hi utilitzen verbs d'obligació, s'ordenen temporalment determinades accions, etc.); responen a un mateix objectiu comunicatiu: explicar com es prepara un determinat menjar; tant en l'escrit com en l'oral, solen mostrar una estructura semblant (presentació dels ingredients i accions a realitzar) i responen a convencions adquirides a través del temps en una cultura determinada. Malgrat tot, també observarem que evolucionen: avui dia, en algunes publicacions periòdiques adreçades a un públic específic, tendeixen a un to més informal que abans, fet que ha modificat algunes característiques discursives, com els verbs i altres marques d'íctiques.

El mateix s'ha esdevingut en les antigues seccions de cartes al director dels diaris, que actualment han evolucionat cap a les seccions d'opinió dels lectors i han provocat la substitució de l'antic format de cartes per una forma més propera a

l'article breu d'opinió. Com dèiem, però, els gèneres, a més d'evolucionar, també poden desaparèixer o aparèixer en funció de les necessitats comunicatives d'una societat. Alguns exemples de gèneres desapareguts podrien ser els lligats a pràctiques religioses i místiques com els *llibres d'hores* o l'*enigma* i la *limitació* en l'àmbit literari, o també alguns més pròxims a nosaltres com els tèlexs o els *saludes*, que han desaparegut de les relacions comercials i han quedat relegats a les institucions. Per contra, trobem exemples de gèneres recents en les pràctiques comunicatives relacionades amb les noves tecnologies com els xats, els fòrums d'opinió, els missatges de mòbil, el correu electrònic, etc.

Cal afegir que els gèneres constitueixen una agrupació complementària dels tipus de text. Així, podem incloure un text en un gènere si tenim en compte la forma o la situació comunicativa (interlocutors, temps, espai, objectiu) i, alhora, podem classificar-lo com un tipus de text si analitzem la seqüència predominant (narrativa, descriptiva, expositiva, argumentativa o dialogada).

El concepte de *tipus de text* neix estretament lligat a la lingüística del text, majoritàriament de procedència europea continental, que des dels seus inicis va reconèixer la necessitat d'establir una tipologia textual vàlida per a tots els textos, en el marc d'una teoria general sobre el text. Es tractava de superar el concepte preteòric de la noció de gènere o de classe i aconseguir una classificació estable.

Des d'aquest punt de vista, Isenberg, en un article del 1978 molt glossat pels estudiosos del tipus de text, va assenyalar les quatre condicions que havia de complir una tipologia textual per ser considerada satisfactòria des d'una perspectiva teòrica. Per a Isenberg una tipologia ha de ser homogènia, monotípic, estricta i exhaustiva. És homogènia si ofereix els mateixos criteris de classificació o base tipològica. És monotípic si no permet la classificació simultània d'un mateix text en diversos tipus de text del mateix rang. És estricta si el text no és ambigu respecte a la seva classificació. Finalment, és exhaustiva si permet la inclusió de cada text en un tipus de text.

Tanmateix, ell mateix palesa la dificultat que una tipologia pugui complir tots els requisits esmentats i, després d'analitzar diverses tipologies proposades fins aleshores, conclou que cap no compleix totes les condicions, perquè no són completament monotípiques i moltes no arriben a ser homogènies. Només la tipologia de Werlich satisfà la majoria de condicions, però no és monotípica.

Al llarg dels anys s'han proposat moltes tipologies, sovint basades en criteris diferents, i fins ara no se n'ha acceptat cap com a definitiva. Fins i tot, alguns autors, com per exemple Adam, neguen la possibilitat d'una tipologia textual. Adam considera la unitat text massa complexa i heterogènia per presentar regularitats lingüísticament observables i codificables. Així i tot, altres investigadors, com Loureda, Fuentes o d'altres, continuen fent propostes o recomanacions de classificació.

Malgrat la dificultat de les classificacions, ens pot ser útil considerar la concepció del tipus de text exposada per Castellà, en la línia de Payrató, que s'adiu, en general, amb la nostra tradició de distingir gèneres i tipus de text. Per a Castellà els *tipus de text* es defineixen per criteris interns, com l'estructura, els elements gramaticals, els procediments cognitius o els recursos retòrics. Constitueixen una llista breu i tancada, tenen un caràcter més abstracte que els gèneres i es relacionen amb operacions cognitives. Reben denominacions com tipus narratiu, expositiu, argumentatiu...

Per il·lustrar la visió general presentada fins aquí, citarem algunes de les tipologies textuales més conegudes i exposarem aquelles que han tingut més ressò en la lingüística teòrica o en àmbits aplicats, com l'ensenyament o la traducció. Per acabar, destacarem la proposta d'Adam pel fet que és una de les més influents a casa nostra.

3.1 Les tipologies textuales

A partir dels anys 70 s'han presentat moltes propostes de tipologies textuales i els autors que les han estudiades, com Isenberg, Bernárdez, Fernández-Villanueva, Massó i Torrents, Castellà, Ciapuscio, Fuentes o Loureda, han fet un esforç per presentar-les o agrupar-les segons els criteris de classificació utilitzats. Els criteris en què s'han basat els lingüistes per fer les seves classificacions són molt variats, però sovint es tendeix a agrupar les tipologies segons responguin a criteris o característiques internes o externes.

Les característiques internes correspondrien a criteris lingüístics i les externes, a criteris d'orientació pragmàtica com la intenció del parlant, el receptor, el tipus de situació comunicativa, els factors psicològics o sociològics, etc. Així i tot, hi ha tipologies que es consideren basades tant en indicadors lingüístics com en factors pragmàtics. Entre les tipologies fonamentades en criteris interns destaquen les de Weinrich, Posner i Biber, entre les tipologies d'orientació pragmàtica se solen citar les de Rieser, Glinz, Longacre, Bronckart i, finalment, entre les tipologies que responen tant a factors lingüístics com pragmàtics trobem les de Sandig, Werlich, Grosse, Adam i Roulet.

Werlich, el 1975, formula una tipologia basada en l'element del context o referent que domina en el text, que anomena el *focus contextual*. Cada focus contextual dóna lloc a unes construccions sintàctiques típiques. És una classificació en què intervenen tant elements del context, el referent, com elements lingüís-

tics i que, per tant, té en compte propietats internes i externes. Inclou les dades del context, bàsicament social, i la base textual que correspondria a oracions, inici del text o part d'un text. En el context, tot i que hi influeix el paper del parlant i de l'oient, predomina la perspectiva del parlant, que té a veure amb determinats processos cognitius com la percepció en l'espai i en el temps, la comprensió d'idees i judicis, i els projectes de comportament futurs.

D'altra banda, Werlich considera que els textos no s'han de classificar necessàriament en un únic tipus, perquè poden ser heterogenis. Poden organitzar-se en diverses seqüències que es combinen i així, en un text determinat, podem trobar una seqüència descriptiva, seguida d'una d'argumentativa o d'una de narrativa. En aquests textos, denominats mixtos, existeix un tipus dominant que representa l'esquema fonamental del text.

Segons el focus dominant, els textos es classifiquen en cinc tipus:

Narratius. El focus contextual o referent és un agent o un objecte en el temps. És un tipus de text en què es conta com algú o alguna cosa actua en el temps. Es construeix amb verbs que indiquen fets i accions, hi predominen els temps verbals en perfect, imperfect i passat, i hi abunden els adverbis de lloc i de temps.

Descriptius. El focus contextual és un agent o un objecte en l'espai. El procés cognitiu dominant és la indicació de com és alguna cosa o algú. Es construeix amb el verb *ser* o amb verbs d'estat, hi predominen els temps verbals en present i imperfect, i hi abunden els adverbis de lloc.

Expositius. El focus contextual és l'anàlisi o la síntesi d'idees i conceptes. Es diu alguna cosa d'un tema. L'estructura verbal predominant és *ser* + predicat nominal, *tenir* + objecte directe i hi abunda el present, que expressa una temporalitat neutra.

Argumentatius. El focus contextual és la relació entre les idees o conceptes. Es vol demostrar alguna cosa. L'estructura verbal més abundant és amb el verb *ser* (afirmatiu o negatiu) + predicat nominal. El temps verbal més usat és el present.

Instructius. El focus contextual és com fer alguna cosa, indicant-ne totes les passes. Indiquen accions en una seqüència. L'estructura verbal predilecta és l'imperatiu.

Aquesta classificació és una de les més utilitzades i constitueix el punt de partida de la proposta d'Adam. També se la considera un bon exemple de tipologia homogènia, com deia Isenberg. Té la virtut que els termes narratiu, descriptiu, argumentatiu, etc. enllacen en la nostra tradició cultural i són fàcilment distingibles pels parlants de manera intuïtiva.

Biber presenta, el 1989, una tipologia que en lloc de partir de plantejaments teòrics, es basa en criteris empírics. Sorgeix de l'anàlisi dels comportaments d'un determinat nombre de trets lingüístics en un corpus extens de textos, que representen els gèneres més usats en la comunitat de parla anglesa. Mitjançant el recompte estadístic dels trets aplega cinc dimensions dels discursos que combina per establir vuit tipus de textos. És, doncs, una tipologia interna, fonamentada en característiques lingüístiques, que permet distingir clarament els tipus de text

dels gèneres. Els tipus de text representarien conjunts de textos similars en les formes lingüístiques, independents de la categoria del gènere.

Els vuit tipus de textos són els següents:

Interacció interpersonal. Textos que corresponen a la conversa entre dues o més persones.

Interacció informativa. Textos conversacionals, però amb l'objectiu de la transmissió d'informació.

Exposició científica. Textos informatius, d'estil abstracte i contingut tècnic.

Exposició acadèmica. Textos similars als de l'exposició científica, però menys abstractes i tècnics en contingut i estil.

Narració imaginativa. Textos narratius no abstractes.

Narració expositiva. Textos en què es combinen formes narratives i expositives.

Reportatge en directe. Textos narrats al mateix temps que s'esdevenen, com una narració en directe.

Persuasió amb implicació. Textos amb propòsit argumentatiu i d'estil subjectiu.

Notem que, de fet, la classificació es pot reduir a textos interactius (conversa), expositius, narratius i argumentatius, la qual cosa no difereix substancialment d'altres tipologies sustentades en metodologies diferents.

3.2 Les seqüències textuais

Una de les teories que ha tingut més acceptació en bona part de l'àmbit de la lingüística romànica ha estat la proposta d'Adam, provinent de l'escola francòfona. L'autor, que el 1985 ja havia formulat una tipologia que prenia com a base els tipus de text de Werlich, ampliat i modificats, evoluciona fins a la teoria de les seqüències textuais, presentada el 92 i comentada en publicacions posteriors.

En la tipologia del 1985, Adam relaciona els cinc tipus textuais de Werlich amb els tipus fonamentals d'actes del discurs (enunciar, intentar convèncer, ordenar, predir, preguntar) i en proposa vuit: descriptiu, narratiu, explicatiu, argumentatiu, instructiu, conversacional, predictiu i retòric. A més, canvia el criteri de classificació, que en lloc de ser el focus contextual esdevé la funció comunicativa. Així, si un text té com a funció o objectiu comunicatiu convèncer, serà argumentatiu; si la funció és fer entendre o explicar algun concepte, explicatiu; si la funció és descriure un objecte, un paisatge o una persona, descriptiu; si la funció és narrar, narratiu, etc. En un text amb diverses funcions, s'aplica la noció de funció dominant, que serà la que predomini en el text com, per exemple, en una narració en què hi poden aparèixer també la descripció i el diàleg.

Adam també caracteritza les estructures típiques de cada gènere i els seus trets més destacables, com veiem a la taula següent, amb aportacions de Castellà:

Tipus de text	Funció	Característiques
Conversacional	Diverses funcions: prometre, agrair, amenaçar, excusar-se, etc.	Interacció entre dos o més interlocutors que construeixen conjuntament el discurs.
Descriptiu	Informar sobre estats	S'hi utilitzen preferentment oracions atributives, adjectius, complements del nom, expressions de lloc. Sol aparèixer dins d'altres tipus de text.
Narratiu	Informar sobre accions reals o de ficció	Estructura temporal en cinc parts. Oracions predicatives i verbs d'acció. Expressions temporals. El temps arquetípic és el passat.
Instructiu	Dirigir, ordenar o aconsellar	Precisió i concisió. Ús de l'imperatiu al costat d'altres temps que en suavitzen les construccions.
Predictiu	Informar sobre el futur	Ús de verbs en futur i condicional.
Explicatiu	Fer entendre una idea, un concepte	Estructurat en introducció, desenvolupament i conclusió. Exemplificacions, il·lustracions, organització en apartats, títols i subtítols, negretes i altres recursos gràfics.
Argumentatiu	Convèncer o persuadir	Estructura amb un desenvolupament amb arguments i subarguments. Marques de causa, conseqüència, finalitat, oposició.
Retòrics	Jugar amb el llenguatge per crear bellesa	Ús de figures retòriques, ritme, rima.

El 1992, però, Adam revisa la seva proposta i en formula una de nova en què incorpora les aportacions de Bakhtín sobre els gèneres, les de les bases textuais de Werlich i les dels esquemes o superestructures de Van Dijk. Considera que no es pot parlar de tipologies de textos, perquè els textos són massa complexos i heterogenis per presentar regularitats codificables. En conseqüència, introdueix la hipòtesi de les seqüències i defineix els textos com a estructures seqüencials.

Per a Adam, els textos són heterogenis i estan formats per una o diverses seqüències anomenades *prototípiques* en la mesura que s'assemblen a determinats prototipus de narració, de descripció o d'altres. D'aquesta manera, substitueix els tipus de text per seqüències, que situa en un nivell inferior, i les redueix a cinc: narrativa, descriptiva, argumentativa, explicativa i dialogada. Refusa el tipus instructiu perquè es limita a una simple sèrie de descripcions d'accions o a enunciats breus que no mereixen ser considerats com a seqüències, i descarta els retòrics perquè es poden distribuir entre els altres tipus seqüencials. Les cinc seqüències corresponen a categories culturalment preexistents, apreses de manera accidental a través d'operacions cognitives lligades sobretot al llenguatge.

Les seqüències estan constituïdes per macroproposicions, que a la vegada estan integrades per un nombre indeterminat de proposicions, que pot variar. Pot haver-hi macroproposicions compostes per diverses proposicions o també, macro-

proposicions formades per una de sola. Al mateix temps, les macroproposicions s'organitzen en unitats superiors, les seqüències, que poden constar d'una o diverses macroproposicions. Finalment, el text comprèn una o diverses seqüències.

Veiem l'esquema de cadascuna de les seqüències proposades per Adam.

Seqüència narrativa	Comprèn cinc macroproposicions de base: situació inicial, fet desencadenant, acció o avaluació, desenllaç i situació final.
Seqüència descriptiva	Inclou les següents macroproposicions: ancoratge, aspectualització (per fragmentació i per qualificació), posada en relació i reformulació.
Seqüència explicativa	Conté les següents macroproposicions: esquematització inicial, pregunta-problema (Per què? Com?), explicació, resposta (Perquè), conclusió, avaluació.
Seqüència argumentativa	Recull tres macroproposicions: Premissa (tesis + dades), pilar argumentatiu, conclusió.
Seqüència dialogada	Correspon a l'estructura jeràrquica de dos tipus de seqüències: les fàtiques (d'obertura i tancament) i les transaccionals (cos de la interacció). La forma seria: seqüència d'obertura, seqüències transaccionals, seqüència de tancament.

Tot i que pot haver-hi textos homogenis, Adam afirma que els textos són, majoritàriament, heterogenis, és a dir, formats per diversos tipus de seqüències. En aquest cas, distingeix entre seqüències dominants i seqüències secundàries. Són seqüències dominants aquelles que tenen una presència més gran en el text i són seqüències secundàries les altres seqüències que es troben en el text. Així, en un relat, les seqüències dominants serien les narratives i en un article d'opinió, ho serien les argumentatives.

A causa de la composició profundament heterogènia dels textos, Adam proposa abandonar la idea d'una tipologia dels textos i substituir-la pels tipus de seqüències. Afirma que el nivell del text i, encara més, el del discurs, és massa complex per permetre gramàtiques del text o tipologies textuals. Per aquest motiu, planteja la idea de donar un lloc rellevant a la categoria dels gèneres dins de l'àmbit del discurs i centrar l'objecte de la lingüística textual en disposicions d'unitats més petites: els paquets de proposicions.

La proposta d'Adam, que dona una especial rellevància als gèneres en el nivell del discurs i contempla les seqüències en el nivell textual, no queda gaire allunyada de la lingüística anglosaxona, influïda per la lingüística funcional, que estudia especialment els gèneres, però que, des d'altres àmbits com la traducció, també té en compte la narració, la descripció, l'exposició o l'argumentació en el text, segons la finalitat retòrica. Alguns autors s'hi refereixen com a *tipus de text* i d'altres els anomenen *modes del discurs*. La denominació *modes del discurs* prové de la retòrica clàssica i també és utilitzada pel lingüista francès Charaudeau, en la noció *modes d'organització del discurs*, per distingir els procediments lingüístics de la composició textual. Tot plegat, una bona demostració de la diversitat i la complexitat conceptual que es pot descobrir darrere les nocions de text i discurs.

Bibliografia seleccionada i comentada

ADAM, JEAN-MICHEL (1992): *Les textes: types et prototypes. Recit, description, argumentation. Explications et dialogue*. París: Nathan.

— (1999): *Linguistique textuelle. Des genres de discours aux textes*. París: Nathan.

La publicació del 92 presenta la proposta de la teoria de les seqüències textuais, acompanyada de diversos capítols dedicats a la narració, la descripció, l'argumentació, l'explicació i el diàleg. La publicació del 99 conté una recapitulació de la seva teoria sobre l'estructuració del text i relaciona els gèneres i els tipus de text, especialment en el capítol 3.

CALSAMIGLIA, HELENA I TUSÓN, AMPARO (1999): *Las cosas del decir*. Barcelona: Ariel (2a ed., 2007).

Manual de referència d'anàlisi del discurs en l'àmbit de la lingüística hispànica que, a més de contenir una aproximació general a la noció de discurs i a les disciplines que s'hi relacionen, dedica un capítol als gèneres i a les seqüències textuais i ofereix una explicació detallada de cada una de les seqüències o modes del discurs.

CASTELLÀ, JOSEP MARIA (1994): «Les tipologies textuais». A: Maria Josep Cuenca (ed.): *Lingüística i ensenyament de llengües*. València: Servei de Publicacions de la Universitat de València.

— (1995): «Diversitat discursiva i gramàtica». A *La diversitat discursiva. Articles de didàctica de la llengua i la literatura*, 4. Barcelona: Graó.

— (2004): *Oralitat i escriptura. Dues cares de la complexitat del llenguatge*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Exposicions que aclareixen les principals tipologies textuais, agrupades segons el criteri de classificació, i reflexió del 2004 a partir de la relació entre els registres, els gèneres i els tipus de text.

CIAPUSCIO, GUIOMAR ELENA (1994): *Tipos textuales*. Buenos Aires: Universidad de Buenos Aires.

Repàs de les tipologies textuais presentades des dels anys 70 del segle xx.

CHARAUDEAU, PATRICK I MAINGUENEAU, DOMINIQUE (dir.) (2002): *Diccionario de análisis del discurso*. Buenos Aires: Amorrortu, 2005.

Recull de termes usats en l'anàlisi del discurs de procedència francòfona.

LOUREDA LAMAS, ÓSCAR (2003): *Introducción a la tipología textual*. Madrid: Arco.

Aproximació al text i a les tipologies textuals, que inclou una proposta de classificació.

FUENTES RODRÍGUEZ, CATALINA (2000): *Lingüística, pragmática y análisis del discurso*. Madrid: Arco Libros.

En el capítol 3, referit a la tipologia textual, a més de comentar les tipologies més destacades, analitza les propostes d'Adam i Roulet i fa una proposta tipològica.

JOHNSTONE, BARBARA (2007): *Discourse Analysis*. Oxford: Blackwell.

El capítol 5è ofereix una visió sobre el gènere, relacionada amb els registres, des de la perspectiva anglosaxona, influïda per la lingüística funcional.

La col·lecció «*El que sabem de...*» consta d'una sèrie d'articles de suport a la docència sobre temes d'interès general, monogràfics i aplicats a cada àrea concreta.

Aquesta col·lecció és una obra col·lectiva, concebuda, dissenyada i creada al Departament d'Edicions Educatives de Grup Promotor/Santillana Educación, S.L. sota la direcció de Pere Macià i Enric Juan i Redal.

En la seva realització han intervingut:

Text: *Francesca Nicolau Fuster*

Equip tècnic:

Disseny gràfic: *José Crespo i Rosa Marín*

Diagramació: *José María Sánchez de Ocaña Gómez*

Direcció tècnica: *Ángel García Encinar*

Direcció d'Investigació i Projectes: *Jaume Mascaró*

Assessorament i edició: *Lluís Payrató*

© 2010 by Grup Promotor/Santillana Educación, S.L.
Frederic Mompou, 11 (Vila Olímpica). 08005 Barcelona

EAN: 8431300134799

■ SÈRIE DE LLENGUA. TÍTOLS PREVISTOS

(1) VOLUMS DE TEMA GENERAL

- La lingüística catalana, avui
- El català actual
- La història de la llengua catalana
- Gramàtica històrica del català
- La dialectologia catalana
- La fonologia del català
- La morfologia del català
- La lexicologia del català
- La semàntica
- La sintaxi del català
- La sociolingüística del català
- La pragmàtica del català
- La retòrica
- L'anàlisi del text i el discurs
- L'antropologia lingüística
- La psicolingüística
- La història de la lingüística

(2) VOLUMS DE TEMA MONOGRÀFIC

- Els inicis de la llengua
- El català medieval
- El català als segles XVI-XVIII
- El català al segle XIX
- El català al segle XX
- El català septentrional
- El català nordoccidental
- El català central
- Els dialectes balears
- El valencià
- La llengua estàndard
- Llengua i mitjans de comunicació
- Les varietats funcionals del català
- El català col·loquial i la conversa
- El català científic i tècnic
- Les varietats socials del català
- Les varietats generacionals del català
- Les classes de paraules
- La morfologia flexiva
- La morfologia derivativa
- Els pronoms
- El verb
- El sintagma nominal
- El sintagma verbal
- Les classes d'oracions
- L'oració simple
- L'oració composta
- Els connectors textuais
- Les preposicions
- Les conjuncions

(3) VOLUMS DE TEMA APLICAT

- Ensenyar llengua, avui
- L'expressió oral
- L'expressió escrita
- La comprensió oral
- La comprensió escrita
- El comentari de textos no literaris
- Els tipus de text
- Els textos expositius
- Els textos narratius
- Els textos descriptius
- Els textos argumentatius
- L'ús dels diccionaris
- L'aprenentatge del vocabulari
- L'aprenentatge de l'ortografia
- La transcripció fonètica
- La llengua i les noves tecnologies
- La traducció
- La lexicografia
- La terminologia
- L'etimologia i l'onomàstica
- La gramàtica normativa
- L'ensenyament de segones llengües